ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/265519425

Tekirdağ İlimizin Salep Çeşitliliği

Conference Paper · May 2013

DOI: 10.13140/2.1.2178.4960

CITATIONS
0

READS
450

4 authors, including:

Burçin Çıngay
Nezahat Gokyigit Botanic Garden, Turkey, İstanbul
45 PUBLICATIONS **38** CITATIONS

SEE PROFILE

Levent Can
Carl von Ossietzky Universität Oldenburg
17 PUBLICATIONS **70** CITATIONS

SEE PROFILE

Evren Cabi
Namık Kemal Üniversitesi
102 PUBLICATIONS **318** CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Project Revision of Poa in Turkey View project

Project Monitoring freshwater bodies in the West Mediterranean basin of Turkey View project

All content following this page was uploaded by Levent Can on 11 September 2014.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

TEKİRDAĞ İLİMİZİN SALEP ÇEŞİTLİLİĞİ

Kadir Düşünen[1], Burçin Çıngay[2], Levent Can[3], Evren Cabi[3]
[1]Anadolu Öğretmen Lisesi, Tekirdağ, TÜRKİYE
[2] Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi, İstanbul, TÜRKİYE
[3] Namık Kemal Üniversitesi, Biyoloji Bölümü, 59030 Tekirdağ, TÜRKİYE
(E-mail: ecabi@nku.edu.tr)

Giriş

Orchidaceae (Salepgiller) familyası çiçekli bitkiler (Angiospermae) arasında Asteraceae familyası ile birlikte en çok birey sayısına sahip iki familyadan biri olduğuna inanılsa da (Chase, 2005), günümüzde güncel veriler ile birlikte en geniş familya olduğu bilinmektedir (Freudenstein ve Senyo, 2008). Saleplerin yerküre üzerinde tahmini olarak 35.000 türü (Jones ve ark., 1998) ile gösterdiği çeşitlilik, ornamental özelliklerinin bulunması ve özellikle ülkemizde gerek drog olarak gerekse de gıda olarak kullanılması dikkatleri bu bitki topluluğunun üzerine çekmiştir.

Familya, bilimsel ismini *Orchis* cinsinden almıştır; Yunanca "testis" anlamına gelen "orchis", toprak altında iki adet yumrunun testislere benzetilmesine atfen verilmiştir (Resim 1-N). Toprak altında yılın olumsuz şartlarını yumru şeklinde geçirebileceği gibi, rizom sahibi taksonlarda vardır. Toprak üstü organları tek yıllık monokotil özellikte olan saleplerin, toprak altındaki yumru veya rizomları bitkiye çok yıllık olma özelliği kazandırmaktadır.

Genetik orijin merkezi Akdeniz havzası olan bu familyanın üyelerinden, ülkemizde yaklaşık 170 birey bulunmaktadır. Ancak salt Tekirdağ ilinin saleplerini kapsayan çalışmalara rastlanmamıştır; genelde Trakya bölgesine ait bazı taksonların morfolojileri, anatomileri ve üreme biyolojileri incelenmiştir (Aybeke, 2007; Aybeke ve ark., 2010; Aybeke, 2012). Tekirdağ florasının tespit edilmesi hedeflenmektedir ve bu çalışmaların bir parçası olarak yukarıda belirtilen özelliklerinden dolayı Tekirdağ ilinin salep bitkileri bir ön değerlendirme olarak sunulmuştur. Ayrıca yakın gelecekte, bu çalışmanın bir sonucu olarak Tekirdağ ilinin orkideleri genel kullanıma uygun bir katalog ile tanıtılacaktır.

Materyal ve Metod

Araştırma bölgesi olan Tekirdağ ilinde 2010-2013 yıllarında yapılan arazi çalışmalarında lokalite bilgileri, habitat bilgileri, popülasyon durumları tespit edilerek toplanan (popülasyon yoğunluğu az olduğu durumlarda toplanmamıştır) salep örneklerinin teşhisleri ilgili literatürlere dayanılarak yapılmıştır.

Bulgular ve Sonuçlar

Araştırma alanında tespit edilen örneklerin değerlendirilmesiyle Orchidaceae familyasına ait 10 cinste toplam 30 takson belirlenmiştir. Bu taksonların çiçek özellikleri ve morfolojileri fotoğraflanmıştır (Şekil 1). Ayrıca taksonların bir cins tayin anahtarı (Tablo 1) ve geçmiş literatürlerdeki durumları verilmiştir (Tablo 2).

Tartışma

Tekirdağ'ın bitki çeşitliliğini belirleme çalışmalarının ilk adımı olarak yapılan bu araştırma ile salepgiller bitki ailesine ait türlerin çeşitliliği ve taksonomik değişkenliği görülmüştür. Son yıllarda yapılan, özellikle moleküler yöntemlerin kullanıldığı çalışmalar sonucunda, literatüre tanıtılan türler kategori veya isim değiştirmiş, hatta cins değiştirmiştir. Özellikle *Orchis* cinsine ait olduğu düşünülen bazı türlerin Pridgeon ve ark. (1997) yaptığı çalışma sonucu *Anacamptis* veya *Himantoglossum* cinslerine aktarılmıştır. Bu denli değişken bir taksonomiye sahip olması ve her geçen gün yeni türlerin katılıyor olması, salepgillerin dünyanın en geniş bitki grubu olarak görülmesinin sebebidir.

Ülkemizde salep içeceğinin yaygın olarak tüketilmesi ve içeceğin salep bitkilerinin yumrularından elde ediliyor olması, taksonların çoğunu tehlike kategorisi altına sokmaktadır. Ülkemizdeki saleplerin %85'i yumruludur, bu yumrulu saleplerin ise %90'ı salep elde edilmekte kullanılır (Koyuncu ve ark., 2011). Her iki yumrunun alınması sonucu doğadaki orkide popülasyonları zarar görmektedir.

İlimiz saleplerinin, arazi çalışmalarında tespit edildiği lokalitelerde birey sayısı 100'ü geçmemektedir. Ancak kişisel gözlemler sonucu Tekirdağ'da salep elde etmek için yumru söküldüğü tespit edilmemiştir. Popülasyonlardaki birey sayısının azlığı nedeniyle, ilimizdeki tüm saleplerin tehlike kategorisi altında görülmesinin yararlı olacağını düşünmekteyiz. Ayrıca, Kreutz (1998) yapmış olduğu kapsamlı çalışmada da belirtmiş olduğu gibi bazı lokalitelerde tek bir bireyin dahi görüldüğü olabiliyor. 1997 yılında Yeniköy yakınlarında *Orchis provincialis* türüne ait bir bireyi fotoğraflayan Kreutz, bu bireyden başka bulamamıştır. Buna benzer bir durum ile çalışmalarımız sırasında *Ophrys umbilicata* subsp. *bucephala* taksonunda karşılaştık. Lokalitede yalnızca iki birey bulundu ve uzun araştırmalar sonucunda başka bir birey bulunmadı. Birey sayısı değişse de aynı durum ile *Orchis simia*, *Orchis purpurea* subsp. *purpurea*, *Ophrys apifera* ve *Anacamptis laxiflora* taksonlarında da karşılaşılmıştır.

Kaynaklar

•Aybeke (2007) *Journal of Plant Biology*, *50*(4), 387–395.
•Aybeke (2012). *Plant Systematics and Evolution*, *298*(6), 1015–1023.
•Aybeke ve ark. (2010). *Flora*, *205*(2), 73–89.
•Chase (2005). *Curtis's Botanical Magazine*, *1*, 2–7.
•Eliçin (1982). *Işık Dağı (Ganos-Tekirdağ)'nın Florası*.
•Freudenstein ve ark. (2008). *American journal of Botany*, *95*(4), 498–505.
•Jones ve ark. (1998). *Annals of Botany*, *82*, 189–194.
•Kreutz (2000). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. 11*.
•Kreutz (1998). *Die Orchideen der Türkei*.
•Pridgeon ve ark. (1997). *Lindleyana*, *12*(2), 89-109.
•Renz ve Taubenheim (1984). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. 8*.
•Sezik (1984). *Orkidelerimiz*.
•Webb (1966). *Proc. of the Royal Irish Acad.*, 65, 1-100.

Tablo 1. Tekirdağ Saleplerinin tayin anahtarı.

1.	a)	Çiçekler mahmuzsuz veya çok kısa mahmuzlu	**2**
	b)	Çiçekler mahmuzlu	**6**
2.	a)	Labellum genişlemiş, böcek veya örümceğe benzer, yüzeyi genellikle renkli desenlidir	***Ophrys***
	b)	Labellum yapısı bu şekilde değil	**3**
3.	a)	Labellum ortada daralmış, iki ayrı kısma parçalanmış adeta eklem gibi (hipokil ve epikil)	**4**
	b)	Labellum böyle değil	***Spiranthes***
4.	a)	Bitki yumrulu, hipokil her iki yanında, dik lateralloplu, epikil sarkık, dile benzer	***Serapias***
	b)	Bitki rizomlu, hipokil çarpıcı şekilde 2 loplu değil, epikil çarpıcı şekilde sarkık değil	**5**
5.	a)	Çiçekler sapsız veya çok kısa saplı, sepallerin içi ve dışı beyaz, krem veya gül kırmızısı renkli	***Cephalanthera***
	b)	Çiçekler saplı, sarkık veya yere paralel durumda, sepallerin dışı yeşilimsi veya kırmızı-kahverengiye kadar olan renklerde.	***Epipactis***
6.	a)	Labellum adeta dil gibi, tam, uçta 3 loplu, yanlardaki 2 lop birbirine paralel ve orta loptan daha uzun, mahmuzlar çok kısa, yuvarlaklaşmış	***Platanthera***
	b)	Çiçekler böyle değil	**7**
7.	a)	Lateral sepal ve petaller tabanda birleşmiş, sepaller kısa, 4 mm den uzun değil	***Neottia***
	b)	Lateral sepal ve petaller tabanda birleşmemiş	**8**
8.	a)	Bazı periant parçaları az çok miğfer şeklinde, labellum 3 loblu, mahmuz uzun ve silindirik, ip gibi, en az 11 mm uzunlukta	***Anacamptis***
	b)	Periant parçaları birleşmiş miğfer meydana getirmiş veya yayık, labellum tam, loblu veya uçta dişli, mahmuz değişik şekillerde, en az 5 cm uzunlukta	**9**
9.	a)	Brakteler zarsı, yumurlar yuvarlak	***Orchis***
	b)	Brakteler otsu, yumurlar parçalı, palmat	***Dactylorhiza***

Resim 1. Tekirdağ ilinde dağılım gösteren Orchidaceae familyası taksonlarına ait fotoğraflar (A. Anacamptis pyramidalis; B. Anacamptis morio subsp. picta; C. Anacamptis laxiflora ; D. *–çiçek*; E. *Ophrys apifera*; F. Ophrys umbilicata subsp. bucephala; G. *Ophrys sphegodes* subsp. *mammosa;* H. *Orchis purpurea* subsp. *purpurea*; I. –çiçek; J. *Orchis mascula* subsp. *mascula*; K. –çiçek; L. *Orchis simia*; M. *Neotinea tridentata*; N. *Dactylorhiza romana* subsp. *romana* – yumru; O. –genel görünüş; P. –çiçek; Q. *Limodorum abortivum* var. *abortivum*; R. *Cephalanthera epipactoides*; S. *Cephalanthera longifolia*)

Tablo 2. Literatürde Tekirdağ ilinde bulunan Orchidaceae familyası taksonları.

	Takson		Eliçin, 1982	Renz ve Taubenheim,1984; Kreutz, 2000	Sezik, 1984	Webb, 1966	Kreutz, 1998
1	*Anacamptis*	*pyramidalis*	+	+	+	+	+
2		*coriophora*	+	+	+	+	+
3		*laxiflora*	+	+	+	+	+
4		*morio* subsp. *morio*	+	+	+	+	+
5		*morio* subsp. *picta*	Yok	Yok	Yok	Yok	+
6		*papilionacea*	Yok	+	+	+	+
7	*Cephalanthera*	*epipactoides*	Yok	Yok	+	Yok	+
8		*longifolia*	Yok	+	+	+	+
9		*rubra*	Yok	Yok	+	Yok	Yok
10	*Dactylorhiza*	*romana* subsp. *romana*	Yok	+	+	Yok	+
11	*Epipactis*	*helleborine* subsp. *helleborine*	Yok	+	+	+	+
12		*palustris*	Yok	Yok	+	Yok	Yok
13	*Himantoglossum*	*robertianum*	Yok	Yok	+	Yok	+
14	*Limodorum*	*abortivum* var. *abortivum*	Yok	Yok	Yok	Yok	+
15	*Neotinea*	*tridentata*	Yok	+	+	+	+
16	*Neottia*	*nidus-avis*	Yok	Yok	+	Yok	Yok
17	*Ophrys*	*apifera*	Yok	Yok	+	+	+
18		*fusca*	Yok	+	+	+	+
19		*scolopax* subsp. *cornuta*	+	Yok	Yok	Yok	Yok
20		*sphegodes* subsp. *mammosa*	+	+	+	Yok	+
21		*fuciflora*	Yok	Yok	Yok	+	Yok
22		*lutea* subsp. *galilaea*	Yok	Yok	+	+	+
23		*pseudomammosa*	Yok	+	Yok	Yok	+
24		*umbilicata* subsp. *umbilicata*	Yok	+	Yok	Yok	Yok
25		*umbilicata* subsp. *bucephala*	Yok	+	Yok	Yok	+
26	*Orchis*	*mascula* subsp. *mascula*	+	+	+	Yok	+
27		*provincialis*	Yok	Yok	Yok	Yok	+
28		*punctulata*	Yok	Yok	Yok	Yok	+
29		*purpurea* subsp. *purpurea*	+	+	+	+	+
30		*militaris* subsp. *militaris*	Yok	+ (imperfectly known)	Yok	+	Yok
31		*simia*	Yok	+	+	+	+
32	*Platanthera*	*chlorantha*	Yok	Yok	Yok	Yok	+
33	*Serapias*	*bergonii*	Yok	+	+	+	+
34		*orientalis* subsp. *orientalis*	Yok	Yok	+	+	Yok
35	*Spiranthes*	*spiralis*	Yok	Yok	+	+	Yok